ІСТОРІЯ

УДК 94(477.8):355 «1947/48»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-1>**Микола ГАЛІВ,***orcid.org/0000-0001-7068-3124**доктор педагогічних наук,**професор кафедри історії України**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) halivm@yahoo.com***Олександра СВІОНТИК,***orcid.org/0000-0002-0945-3538**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти**Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) lesyadudnyk@dspu.edu.ua*

ПОВСЯКДЕННІ АСПЕКТИ ШКІЛЬНИЦТВА НА ДРОГОБИЧЧИНІ В 1947–1948 Р.: НОВЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ

У статті публікується й аналізується витяг із документа до історії повсякденного життя освітніх інституцій Дрогобицької області наприкінці 1940-х рр. Методологія дослідження спирається на принципи історизму, науковості, авторської об'єктивності, застосування джерелознавчих методів, зокрема методу внутрішньої критики джерел. Наукова новизна полягає в тому, що до наукового обігу вперше вводиться публікований документ. У результаті дослідження вставлено, що аналізований документ «Звіт з міст і промислів Бориславського басейну /поглядовий/ за час 1948 рік, а також деякі дані будуть входити з 1947 року» міститься в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (м. Київ). Автором (укладачем) документа був провідник Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Володимир Босак, який послуговувався криптонімом «145-В». У завершальній частині документа розкрито стан шкільництва на теренах Дрогобиччини в 1947–1948 рр., наведено статистичні відомості про діяльності освітніх інституцій у Дрогобичі, Бориславі, Трускавці, Східниці й Стебнику. На основі документальної інформації можна скласти певне уявлення про чисельність викладачів і студентів у закладах вищої та професійної освіти зазначених міст (учительський інститут, електромеханічний і нафтовий технікуми, педагогічна школа, медична школа), а також учителів та учнів у середніх і неповно-середніх закладах освіти. У «Звіті...» охарактеризовано рівень фінансово-матеріального забезпечення вчителів, викладачів, студентів, їхні політичні погляди, якість освіти, навчання окремих навчальних дисциплін (української мови й літератури, історії України) у школах. Уважаємо публікований витяг з документа важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії повсякденного життя учасників освітнього процесу (педагогів, учнів, студентів) другої половини 1940-х рр. на Дрогобиччині зокрема й у західноукраїнських областях України загалом. Документ публікується мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Ключові слова: історія повсякдення, шкільництво, Дрогобиччина, український визвольний рух, радянський режим.

Mykola HALIV,*orcid.org/0000-0001-7068-3124**Doctor of Pedagogical Sciences,**Professor at the History of Ukraine Department**Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) halivm@yahoo.com***Oleksandra SVIONTYK,***orcid.org/0000-0002-0945-3538**PhD (Education),**Associate Professor at the General Pedagogy and Preschool Education Department**Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) (lesyadudnyk@dspu.edu.ua)*

EVERYDAY ASPECTS OF SCHOOLING IN THE DROHOBYCH REGION IN 1947–1948: A NEW DOCUMENT

The article publishes and analyzes an excerpt from the document on the history of everyday life of educational institutions in Drohobych region in the late 1940s. The scientific novelty is that for the first time a published document is introduced into scientific circulation. The research methodology is based on the principles of historicism, scientific, authorial objectivity, the use of source methods, including the method of internal critique of sources. As a result of the research it is inserted that the analyzed document "Report on cities and crafts of the Boryslav basin/view/for the period 1948, as well as some data will be included from 1947" is contained in the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine (Kyiv). The author (compiler) of the document was Volodymyr Bosak, the leader of the Drohobych OUN supra-district leadership (Provid), who used the cryptonym "145-B". The final part of the document reveals the state of schooling in Drohobych in 1947–1948, which provides statistics on the activities of educational institutions in Drohobych, Boryslav, Truskavets, Skhidnytsia and Stebnyk. Based on documentary information, it is possible to form a certain idea of the number of teachers and students in higher and vocational education institutions of these cities (Teachers' Institute, Electromechanical and Petroleum Technical Schools, Pedagogical School, Medical School), as well as teachers and students in secondary and lower secondary schools. The "Report" characterizes the level of financial and material support of teachers, professors, students, their political views, the quality of education, teaching certain disciplines (Ukrainian language and literature, history of Ukraine) in schools. We consider the published excerpt from the document an important and representative historical source for the history of everyday life of participants in the educational process (teachers, students) in the second half of the 1940s in Drohobych region in particular and in western Ukraine in general. The document is published in the original language in compliance with the necessary archeographic requirements.

Key words: history of everyday life, schooling, Drohobych region, Ukrainian liberation movement, Soviet regime.

Постановка проблеми. Дослідження повсякденного життя учасників освітнього процесу (учителів та учнів, викладачів і студентів) західних областей України в другій половині 1940-х рр. спирається в основному на дві найбільш масивні групи історичних джерел, котрі різняться походженням: радянські – офіційні документи органів управління, адміністрації закладів освіти тощо, і позарадянські – документи, які відображають переважно альтернативний до офіційного погляд на стан речей у системі освіти регіону. Серед останніх на особливу увагу заслуговують звіти й інформаційні повідомлення структур українського визвольного руху, передовсім ОУН, які займалися активним збиранням та опрацюванням фактів, повідомлень щодо різних аспектів суспільного життя населення західного регіону України. Одним із таких історичних джерел є звітні матеріали про стан шкільництва на Дрогобиччині наприкінці 1940-х рр.

Аналіз досліджень. Певні сторони повсякденного життя різнорівневих і різногалузевих закладів освіти західних областей України 1944–1953 рр. окреслено в студіях С. Сворака (Сворака, 1998), С. Герегової (Герегова, 1997; Герегова, 2004), Р. Попп (Попп, 1998; Попп, 2011; Попп, 2011a), І. Сушик (Сушик, 2009), Н. Мащенко (Мащенко, 2018), В. Старжеця (Старжець, 2019), М. Галіва, О. Свійонтик, М. Ярушак (Галів, Свійонтик, Ярушак, 2021). Серед праць археографічного характеру, у яких аналізуються документи щодо історії повсякдення західноукраїнських школярів, студентів, педагогів другої половини 1940 – початку

1950-х рр., відзначимо статті М. Галіва (Галів, 2015a; Галів, 2015b), В. Ільницького (Ільницький, Галів, 2015; Ільницький, Кантор, Батюк, 2021), О. Свійонтик (Галів, Свійонтик, 2021a; Галів, Свійонтик, 2021b) та Р. Попп (Попп, 2020). Водночас підкреслюємо, що в жодній із зазначених праць не використано документ, який пропонується до розгляду в статті.

Мета статті – проаналізувати й опублікувати витяг із документа до історії повсякденного життя освітніх інституцій Дрогобицької області наприкінці 1940-х рр.

Виклад основного матеріалу. Аналізований документ має назву «Звіт з міст і промислів Бориславського басейну /поглядовий/ за час 1948 рік, а також деякі дані будуть входити з 1947 року» й міститься в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (м. Київ): ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 110–137. З огляду на його розміри, ми наразі публікуємо лише частину цього документа, у якій розкрито стан шкільництва на теренах Дрогобиччини в 1947–1948 рр. Зазначений документ написаний машинописом українською мовою з певним вкрапленням галицьких діалектизмів, а його автором був український підпільник, який приховував свою особистість за криптонімом «145-В». Відомо, що цей криптонім використовував Володимир Босак («Чорнота», «Зенко», «Вірлан») – провідник Дрогобицького надрайонного проводу ОУН (жовтень 1947 – травень 1951 рр.) (Ільницький, 2009: 211). Звіт призначався його командуванню (проводу Дрогобицької округи ОУН) та укладений відповідно до

опитувальника («квестіонарія»), що діяв у системі підпільного документообігу ОУН та, безумовно, базувався на агентурній інформації, отриманій від студентів, учнів або працівників освітніх установ.

У публікованому витязі зі «Звіту...» представлено повсякденні аспекти діяльності освітніх інституцій у Дрогобичі, Бориславі, Трускавці, Східниці й Стебнику. На основі документальної інформації можна скласти певне уявлення про чисельність викладачів і студентів у закладах вищої та професійної освіти зазначених міст (учительський інститут, електромеханічний і нафтовий технікуми, педагогічна школа, медична школа), а також учителів та учнів у середніх і неповно-середніх закладах освіти. Проте щодо деяких інституцій не подано повну інформацію або ж зазначено її відсутність. Так, на жаль, немає даних про кількість студентів у Дрогобицькому нафтовому технікумі, учнів у російській школі № 3, вечірній школі № 9, неповно-середніх школах № 7 і № 10 м. Дрогобича. Важливо, що у «Звіті...» наведено прізвища директорів шкіл або ж в окремих випадках наведено повне ім'я очільника інституції. Зокрема, українському націоналістичному підпіллю було відомо, що «українську» (за мовою викладання) школу № 4 у м. Бориславі викладав Гец Остап Володимирович – «українець з-залінії Корзона» (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 134). В. Босак відзначав національне й територіальне походження директорів і вчителів шкіл: українець із ЗУЗ (західноукраїнських земель), українець із СУЗ (східноукраїнських земель), росіянин. Факт перебування на посаді керівника школи «українця із ЗУЗ» укладач звіту неодмінно відзначав. Наприклад, директорами неповно-середніх шкіл у Бориславі були українці із західних терен України: Кость Демчина – НСШ № 9 (Губичі), Ольга Грушка – НСШ № 3 (Баня Котівська), Володимир Мацан – НСШ № 5 (Тустановичі) (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 134–135).

Більш описову інформацію містить підрозділ документа «Політичні настрої серед учителів». У ньому автор звіту не лише відзначає ставлення вчителів до програми навчання (дотримуються чи ні), а й пропонує власну оцінку діяльності педагогів. Зокрема, відзначає, що з-поміж них («східняків») є «багато чесних українців», та одразу протиставляє цій групі осіб, які «неварта слова людини». До останніх зараховує «жінок-комсомолок», які проводили серед молоді «агентурну роботу». Водночас В. Босак визнає, що всі вчителі, зокрема й «місцеві», якщо не є, то принаймні вдають із себе «радянських патріотів». Більшість

педагогів, згідно зі звітом, не ставилися вороже до української національно-визвольної боротьби (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 135).

Певну увагу в документі присвячено фінансово-матеріальним аспектам життя викладачів, учителів, студентів та учнів. Відзначалося, що учні неповно-середніх шкіл не платять за навчання. За здобуття освіти у 8–10 класах середніх шкіл платять тільки діти «куркулів» – до 500 крб. (очевидно, за місяць). Виплата стипендії (від 120 до 320 крб.) передбачалася лише для тих студентів учительського інституту й технікумів, які були «дійсними відмінниками» або ж яких «більшевики ... зробили відмінниками» (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 135). Як бачимо, у звіті констатовувалася сумна дійсність радянської системи освіти, в умовах якої студенти отримували оцінки за максимальну лояльність до радянської влади, активну участь у комуністичній ідеологічно-пропагандистській роботі.

Розміри оплати праці педагогів, відповідно до зазначеного звіту, залежали від рівня школи (початкова, неповно-середня, середня, вища) та мови викладання (українська, російська). Так, викладачі «в інститутах» (очевидно, в інституті й технікумах – *авт.*) отримували від 700 до 2400 крб. щомісячно, учителі українських початкових шкіл – 350–450 крб., а російських початкових шкіл – 575–750 крб. Платня директорів неповно-середніх шкіл становила 1400–1500 крб., учителів-«мовників» – 1200–1500 крб., решти педагогів – 575–750 крб. на місяць. У середніх школах директори отримували 2200–2500 крб., «завпеди» – 2700 крб., учителі-«мовники» – 1600–2300 крб., решта учителів – 750–1000 крб. (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 135).

Характеризуючи рівень освіти, В. Босак відзначив, на його думку, нижчу якість підготовки в радянських школах порівняно з польськими закладами середньої освіти, які діяли в краї до Другої світової війни. «Випускник большевицької середньої школи не дорівнює випускнику бувшої польської середньої школи», – констатує він. При цьому вказує на недостатній рівень підготовки та інтелектуальності радянських учителів і викладачів. Особливу увагу у звіті приділено викладанню української мови й літератури, історії України. Автор документа негативно оцінює факти нівечення української мови вчителями-«східняками» та росіянами, які викривлюють і зросійшують її. При цьому наводив приклад учительки школи № 2 м. Дрогобича Ангеліни Червенко. У цьому додавав недолік «большевицького виховання» таких педагогів. Дізнався В. Босак і про те, що в 1948 р.

Відзначено в документі й наявність примусового набору молоді до шкіл фабрично-заводського навчання (ФЗН), описано метод «шопки», спрямований на виловлювання молоді, яка переховувалася від призову до цих шкіл. Крім того, окреслено «політичну роботу окупанта серед молоді», яка полягала в організації комсомольських, піонерських і жовтеньських організацій у школах і вихованні дітей у дусі «радянського патріотизму». Однак В. Босак задоволено констатує, що на цій ділянці «молодь постійно зводить боротьбу» – протистойть більшовицьким функціонерам. Відзначено у звіті й сумну практику радянських спецорганів створювати в закладах освіти несправжні осередки ОУН, спрямовані на виявлення й арешти представників української молоді, які симпатизують визвольному рухові. За підрахунками автора джерела, радянські агенти таким методом за 1947–1948 рр. схопили понад 40 студентів та учнів старших класів середніх шкіл (ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 137).

Висновки. Отже, аналізований документ «Звіт з міст і промислів Бориславського басейну /поглядовий/ за час 1948 рік, а також деякі дані будуть входити з 1947 року» міститься в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (м. Київ). Автором (укладачем) документу був провідник Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Володимир Босак, який послуговувався криптонімом «145-В». У завершальній частині документа розкрито стан шкільництва на теренах Дрогобищини в 1947–1948 рр. Уважаємо публікований витяг із документа важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії повсякденного життя учасників освітнього процесу (педагогів, учнів, студентів) другої половини 1940-х рр. на Дрогобищині зокрема й у західноукраїнських областях України загалом. Документ публікується мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

1999

дня 1 березня 1940 р.

з міст і промислів Бориславського басейну /поглядовий/ за час 1948 рік,
а також деякі дані будуть входити з 1947 року.

Шкільництво

1) Учительський Інститут / коєдукаційний український /; викладачів 18–20 чоловік / українці і росіяни /; студентів – від 280–320 чоловік; має чотири відділи:

- Час навчання триває в учительському інституті три роки. Найбільше переповнення студентів є на українсько-філологічному відділі. Друге місце займає по йому історичний відділ. На першому відділі /укр. філологічний/ є найкращі сили викладачів. Найбільш високою дисципліною у викладачів вважається основа марксизму-ленінізму; другою дисципліною з ряду, є дисципліна по навчанні відділу; третьою – психологія і т.д.

2) Електричний технікум; директор Савенко; студентів від 75–80 чоловік; викладачів від 7–8 чоловік /українці і росіяни/.

3) Нафтовий технікум, коєдукаційний; директор Іванченко; викладачів від 12–14 чоловік /українці і росіяни/.

Електричний технікум на 1948 р. випустив 16 випускників по спеціальности електротехніків. Всі випускники по національності українці із СУЗ. З них трьох випускників є комсомольцями.

Середні школи:

1) Школа № 1 муж. українська; директор Самсоненко /українець із СУЗ/; учителів 22 чоловік, з того 6 чоловік укр[аїнці] із СУЗ, а решту – укр[аїнці] із СУЗ і росіяни; учнів 491 чол. /укр[аїнці] із СУЗ і ЗУЗ/ з того членів ВЛКСМ 26 чол., які є в 8, 9 і 10 класах, а від 1 класу до 8 класу майже всі учні – піонери.

2) Школа № 2 жін. українська; директор Лісенко /українець з СУЗ/; учителів 16 чол. – укр[аїнці] із СУЗ і ЗУЗ, і росіяни; учнів 320 чоловік – українці із СУЗ і ЗУЗ.

3) Школа № 6 жін. українська; директор Ткаченко /укр[аїнець] із СУЗ/; учителів 15 чоловік, українці і росіяни; учнів 220 чоловік, українці з СУЗ і ЗУЗ.

4) Школа № 4 муж. російська; директор Шипільний /росіянин/; учителів 21 чоловік, росіяни; учнів 500 чоловік, всі з східних областей.

5) Школа № 3 жін. російська; директор Кривон /українець із СУЗ/; учителів 23 чоловік, з того [...] українців із СУЗ, а решта – росіяни.

6) Школа № 9, коєдукаційна, вечірня /більше даних немає/.

Неповно-середні школи:

1) Школа № 5 коєдукаційна, українська; директор Розумаєва /українка із СУЗ/; учителів 11 чоловік, укр[аїнці із] СУЗ і ЗУЗ, і росіяни; учнів 280 чоловік.

2) Школа № 7 жін. російська /немає даних/.

3) Школа № 8 коєдукційна, російська; директор Літвінов, росіянин; учителів 10 чоловік, з того більше як половина із СУЗ, решта – росіяни; учнів 100 чоловік.

4) Школа № 10 залізнична, – /немає даних/.

Борислав: Середні школи:

1) Педшкола /три курси/, коєдукаційна; директор Косенко, українець із СУЗ; учителів 13 чоловік, українці із СУЗ і ЗУЗ, і росіяни; учнів 270–280 чоловік.

2) Школа № 1 жін. українська; директор Сокол, росіянин, демобілізований [з] ч[ервоної] а[армії]; учителів 18 чоловік, з того більшість українців із СУЗ, учнів 280–290 чоловік, українці із СУЗ і ЗУЗ.

3) Школа № 4 муж. українська – 8-класова; директор Гец Остап Володимирович, українець з-за лінії Корзона; учителів 20 чоловік; з того більшість з східних областей; учнів 190–200 чоловік, українці [із] СУЗ і ЗУЗ.

4) Школа № 3 коєдукаційна, російська; директор Лобоновська А. А., росіянка, завпед Павлов В. А.; учителів 24 чоловік, з того 1/3 українців із СУЗ; зарплата від 600–2500 крб; учнів 500–520 чоловік.

5) Медшкола коєдукаційна; учнів 101 чоловік.

Неповно-середні школи:

1) Тустановичі–Борислав, школа № 5 коєдукаційна, українська; директор Мацан Володимир, українець із ЗУЗ, б/п, учителів 13 чоловік, з них більшість українці із ЗУЗ і українці із СУЗ; учнів 300 чоловік.

2) Мражниця–Борислав № 6 коєдукаційна, українська; директор Соколянський П. Ч., українець; учителів 10 чоловік, українці із СУЗ і ЗУЗ, і росіяни; учнів 180 чоловік.

3) Бая–Борислав, № 3 коєдукаційна, українська; директор Грушка Ольга П., українка із ЗУЗ, б/п; учителів 16 чоловік, з того 7 українців із СУЗ, 6 українців із ЗУЗ, три поляки із ЗУЗ і 1 білорус; учнів 170–180 чоловік.

4) Губичі–Борислав, школа № 9 коєдукаційна, українська; директор Димчина Кость Т., українець із ЗУЗ, б/п; учителів 11 чоловік, з того 6 українців із ЗУЗ, три із СУЗ і 2 росіяни; учнів – немає даних.

5) Борислав, російська початкова школа /4 класова/; учителів 10 чоловік, всі росіяни, зарплата від 600–900 крб.

Примітка: Директори вищих і середніх шкіл всі партійні.

Східниця: Школа № 10 коєдукаційна, українська; директор Зарицький Осип, українець із ЗУЗ, б/п; учителів 16 чоловік, українці із СУЗ, ЗУЗ і росіяни; учнів 307 чоловік, в тому числі 164 дівчат.

Трускавець: Середня школа, коєдукаційна, українська і російська; директор Сапольський Осип, поляк із Росії, партійний; учителів 16 чоловік, з того 5 українців із СУЗ, 8 із ЗУЗ, а решта – росіяни; учнів 510 чоловік, з того піонери із СУЗ – 71 учнів, зо ЗУЗ – 12 учнів; комсомольців зо СУЗ – 30 учнів, зо ЗУЗ – 3 учні.

Стебник: Середня школа, коєдукаційна, українська; /більш точних даних немає/

Політичні настрої серед учителів

Учителі, а головню східняки, стараються додержуватись програми навчання. Між ними є багато чесних українців, а є і такі, що неварта слова людини, – це такі, що, крім своїх учительських обов'язків, проводять агентурну роботу серед шкільної молоді. Це, звичайно, жінки-комсомолки. Місцеві також стараються придержувати програми навчання. Вони, як перші, так і другі, якщо не є ними, то хоча [б] вдають 100% радянськими патріотами. До нашого руху не виявляють ворожнечі, крім тих, які стали на шлях боротьби супроти революційного руху /нашого/. Більшість учителів і викладачів являються людьми, які займаються виключно навчанням, а лише одиниці з учителів, які проводять агентурну роботу серед молоді.

Висота оплати за навчання

До 7 класи учні за навчання не платять нічого. Від 8 до 10 класи платять лише діти «куркулів», висота зарплати виносить до 500 крб., найвища – залежить від оприділення до групи куркулів.

Стипендії для студентів

У середніх школах учні стипендії не одержують. В інших, як в учительському інституті і технікумах, одержують стипендії учні лише ті, які являються дійсними відмінниками. І ті, яких большевики, через оспівання, зробили відмінниками. Стипендії виносять від 120 крб. до 320 крб.

Висота зарплати викладачів і вчителів

Викладачі в інститутах одержують від 700–2400 крб. місячно. Учителі початкових, неповно-середніх і середніх шкіл одержують зарплату таку:

учителі від 1–4 класи одержують від 350–450 крб /укр[аїнська] школа/

учителі від 1–4 класи одержують від 575–750 крб /російська/

Примітка: Вищеподані школи – це початкові.

У школах неповно-середніх директори одержують від 1400–1500 крб., завпеди від 1600–1700 крб., мовники /філологи/ – 1200–1500 крб, а решта учителі від 575–750 крб.

У школах середніх /10 класах/ – директори 2200–2500 крб., завпеди – по 2700 крб., мовники – 1600–2300 крб., а решта учителів одержує від 750–1000 крб.

Примітка: Викладачі технікумів і учительського інституту оплачуються від кількості годин. За одну годину праці побирають від 8–12 крб.

Рівень навчання

Рівень навчання в кожному разі нижчий від рівня в польських середніх школах. Натискають більше на навчання основи марксизму і лєнінізму, а другим з ряду, на математику, фізику і хімію, менше на чужі мови. Тут слід згадати, що поруч згаданих дисциплін ще важними дисциплінам являються історія і географія ССРСР, а також російська мова. Випусник большевицької середньої школи не дорівнює випуснику бувшої польської середньої школи. Викладачі поверховного образування або чисто фахового, образування загального і інтелектуального вироблення не мають.

Як викладає[ся] українська мова, література, історія...

Українську мову, переважно викладають викладачі українці із СУЗ, а також і росіяни. Українську мову, деякі викладачі, перекабалені на большевицьку сторону, викривлюють, домішуючи до неї російські слова чисто російського походження, як це мало місце в середній жіночій школі № 2 в м. Дрогобич. Викладач української мови і літератури в 10 класі Червенко Ангеліна Семенівна, українка із СУЗ, ок[оло] 22 роки життя, б/п /??/, в часі лекції сказала до учнів, що «недохват» – це українське слово.

Таких випадків трапляється більше. Але, як зазначено вище, таку роботу проводять люди большевицького виховання.

З української літератури найбільше вивчають твори сучасних радянських письменників, яку також очищують від національного забезпечення. Вони, змагають до володіння на ідейно-моральні[й] площині молодь у школах та очистити українську літературу від національного забарвлення, останньо / у II кварталі 1948 р./ викинули із «Хрестоматії Української літератури» деякі твори поета Тараса Шевченка і радянського письменника Рильського.

В загальному історію України викладають викладачі чи учителі із СУЗ, між якими є українці, євреї і росіяни, які добре володіють українською мовою. Історію України викладають у середніх школах і технікумах. Вона, як відомо, є основно перероблена /перекручена/. В часі викладання її поминають світлі постаті української історії, прокидаючи їх як зрадники народу і т.д. Підйом української культури в давніших часах часто нав'язують, приписують головно заслугу «старшому братові». Зараз сильно опрокидують Визвольні Змагання, а навпаки, вивищають «старшого російського брата» як рятівника українського народу. З тим також нав'язують до Української Національної Революції в сьогодишню пору, опрокидують її. Значить, любов до «старшого брата», безумовно, плекають скрізь і всюди.

Спеціальних підручників географії України немає, а є географія СРСР, в якій також уміщена географія України і з неї викладають.

На українську мову і літературу менше присвячують часу, чим на російську.

Як проводиться набір до ФЗН?

Набір до ФЗН весь час проводиться примусово. У I кварталі 1948 р. проводили набір способом: Вперше роз'яснювали на зборах і мітингах значення ФЗН, а коли добровільно до них ніхто не йшов, вони проводили акцію ловлення молодих річників /1928-1929-1930 рр. народження/. У багатьох випадках робили «шопки», що ніби це набір до ч[ервоної] а[рмії]. За звітний час таких акцій /ловлення/ вони провели на терені Дрогобиччини понад 100. Кого їм вдалося зловити, то все одно вони /шкільники ФЗН/ повтікали, як нпр.: у Дублянському р-ні, район, який начисляє до 29 сіл, на роботі ФЗН є лише 10 чоловік, де найменше з кожного села повинно було піти від 10–25 чоловік. Той набір, який проводили у звітному часі, більшу половину з них вислали на роботи в шахти Донбасу. За залишення роботи в Донбасі большевики карають до три роки тюрми. Про факти глядіть у Звіт «Б».

Політична робота окупанта серед молоді

Найважливішою політичною роботою серед молоді – це організування комсомолу, піонерів та жовтенят, а другою з ряду – це виховання її в дусі «радянського патріотизму». По організації комсомолу, піонерів і жовтенят большевики у звітному часі проводили сильну наступальну акцію, починаючи від 1 січня 1948 р. до закінчення шкільного року. По тій ділянці молодь постійно зводить боротьбу і большевики тому не увінчуються великим успіхом.

Головною політичною, нахабною нквд-івською роботою серед молоді середніх і вищих шкіл є творення підпільних організацій /політичних «ОУН»/. Большевицькі агенти серед шкільної молоді з причини таких організацій за звітний час запроторили понад 40 чоловік – студентів і середньо шкільників до 25 років тюрми.

Про точні факти глядіть у Звіт «А» за час від 1 січня до 30 червня 1948 р. під точкою «шкільництво».

Політичний настрій серед молоді

В більшості молодь є настроєна ворожо супроти большевиків, доказом чого є, що молодь в нижчих школах виколує очі «большевицьким богам», не слухає оспівування їх /богів/ в часі викладу, а також те, що безнастанно проводять боротьбу по організації комсомолу, піонерів та жовтенят. Лише мала частина, в порівнянні до суми учнів, ставиться пасивно чи лояльно до большевицької влади – це одиниці. Большевицька пропаганда, в ніякому разі не приймається серед молоді.

У середніх школах, вищих інститутах чи технікумах молодь із СУЗ, а також і міська, хоча не обізнана з нашим революційним рухом, до його ставиться з особливою повагою, з респектом, доказом чого може бути хоч би навіть і те, що большевицьким агентам МГБ вдалося зорганізувати підпільну політичну організацію під назвою «ОУН». Хоча той приклад, що є наведений, є сумний для нас, бо большевики таким способом винищують українську молодь, однак як доказ настроїв молоді, може полужити. Слід згадати, що наша революційна боротьба дуже захоплює молодь, українців із СУЗ.

Чи мали місце активні протидержавні виступи

Через вороже переслідування, різні трюки МГБ, що довели молодь до вступу фальсифікованих організацій й викриття їх, внаслідок чого було арештовано ряд студентів і учнів середніх шкіл, таких проти державних виступів не було. Протидержавні виступи дуже часто стрічається у школах у селах районів, про що глядіть у Звіт «А».

Примітка: Звіт виготовлювалося менш більш за формуляром «Квестіонар № 1».

Слава Україні!

Постій, 7 березня 1949 р.

/ - / 145-В

Джерело: ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74. Арк. 133–137.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галів М. Радянська педагогіка в дії: документи управління МДБ та обкому компартії Дрогобиччини щодо побиття учнів у школах області. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015а. Вип. 13. С. 13–20.
2. Галів М. Участь учнівської та студентської молоді Дрогобицької області в національно-визвольному русі (1946–початок 1947 рр.): мовою одного документа. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2015b. Спецвипуск II. С. 465–474.
3. Галів М., Свійонтик О., Ярушак М. Загальноосвітнє шкільництво західних областей України (1944–1953) у вимірах історії повсякдення (історіографічний аспект). *Молодь і ринок* : щомісячний науково-педагогічний журнал. 2021. № 3 (189). С. 15–23.
4. Галів М., Свійонтик О. Документ з історії повсякденного життя Чернівецького державного учительського інституту (1948 р.): археографічний аналіз. *Молодь і ринок* : щомісячний науково-педагогічний журнал. 2021а. № 2 (188). С. 16–21.
5. Галів М., Свійонтик О. Повсякденне життя школярів у Кременці на Тернопільщині (1949 р.): документальне свідчення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Історія»*. 2021b. Вип. 7/49. С. 155–167.
6. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 13. Спр. 376. Т. 74.
7. Герегова С. Розвиток народної освіти в Чернівецькій області у другій половині 40-х років ХХ ст. *Питання історії України* : збірник наукових статей. 1997. Вип. 1. С. 233–241.
8. Герегова С. В. Освіта в західноукраїнському регіоні (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Чернівці, 2004. 22 с.
9. Ільницький В., Галів М. До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2015. Спецвипуск II. С. 475–485.
10. Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). Дрогобич : Вимір, 2009. 368 с.
11. Ільницький В., Кантор Н., Батюк Т. Повсякденне життя у Дрогобицькому учительському інституті: новий документ до історії (1946–1949). *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2021. Вип. 6/48. С. 342–364.
12. Ішук О. Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.). Літопис Української Повстанської Армії. Серія «Бібліотека». Торонто-Львів : Літопис УПА, 2011. Т. 11. 941 с.
13. Мащенко Н. Шкільна освіта у Ровенській області в 1944–1964 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Луцьк, 2018. 264 с.
14. Попп Р. Шкільництво Львівщини у перші повоєнні роки. *Проблеми гуманітарних наук* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 1998. Вип. 1. С. 161–169.
15. Попп Р. Освіта в Дрогобичі у повоєнний період (1944–1953). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2011а. Вип. XIV–XV. С. 400–408.
16. Попп Р. Шкільна освіта в Дрогобицькій області у перші повоєнні роки (1944–1953). *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2011б. Вип. 28. С. 153–164.
17. Попп Р. Повоєнне шкільництво у світлі звітних документів українського націоналістичного підпілля. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»* : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 3/45. С. 168–185.
18. Сворака С. Д. Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.). Київ : Правда Ярославиців, 1998. 235 с.
19. Старжець В. І. Боротьба радянської влади і українського підпілля за вплив на освітній простір західних областей УРСР у післявоєнний період (1944–1953 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Рівне, 2019. 257 с.
20. Сушик І. В. Становлення системи освіти на Волині у 40–50-ті роки ХХ ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2009. Вип. 17. С. 92–96.

REFERENCES

1. Haliv M. Radianska pedahohika v dii: dokumenty upravlinnia MDB ta obkomu kompartii Drohobychchyny shchodo pobytta uchniv u shkolakh oblasti [Soviet pedagogy in action: documents of the MGB and the regional committee of the Communist Party of Drohobych on the beating of students in schools in the region]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. 2015a. Vyp. 13. S. 13–20 [in Ukrainian].
2. Haliv M. Uchast uchnivskoi ta studentskoi molodi Drohobytiskoi oblasti v natsionalno-vyzvolnomu rusi (1946 – pochatok 1947 rr.): movoiu odnogo dokumenta [Participation of pupils and students of Drohobych region in the national liberation movement (1946 – early 1947): in the language of one document]. *Drohobytiskyi kraieznavchyi zbirnyk*. 2015b. Spetsvypusk II. S. 465–474 [in Ukrainian].
3. Haliv M., Sviontyk O., Yarushak M. Zahalnoosvitnie shkilnytstvo zakhidnykh oblastei Ukrainy (1944–1953) u vymirakh istorii povsiakdennia (istoriografichnyi aspekt) [Secondary schooling in the western regions of Ukraine (1944–1953) in the dimensions of everyday history (historiographical aspect)]. *Molod i rynok: shchomisiachnyi naukovopedahohichnyi zhurnal*. 2021. № 3 (189). S. 15–23 [in Ukrainian].
4. Haliv M., Sviontyk O. Dokument z istorii povsiakdennoho zhyttia Chernivetskoho derzhavnogo uchytelskoho instytutu (1948 r.): arkhеографічний аналіз [Document on the history of everyday life of the Chernivtsi State Teachers' Institute (1948): archeographic analysis]. *Molod i rynok: shchomisiachnyi naukovopedahohichnyi zhurnal*. 2021a. № 2 (188). S. 16–21 [in Ukrainian].
5. Haliv M., Sviontyk O. Povsiakdenne zhyttia shkolariv u Kremetsi na Ternopilshchyni (1949 r.): dokumentalne svidchennia [Everyday life of schoolchildren in Kremenets in Ternopil region (1949): documentary evidence]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istorii*. 2021b. Vyp. 7/49. S. 155–167 [in Ukrainian].
6. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. Found 13, Case 376. Vol. 74.
7. Herehova S. Rozvytok narodnoi osvity v Chernivetskii oblasti u druhii polovynni 40-kh rokiv XX st. [Development of public education in Chernivtsi region in the second half of the 40s of the twentieth century]. *Pytannia istorii Ukrainy: zbirnyk naukovykh statei*. 1997. Vyp. 1. S. 233–241 [in Ukrainian].
8. Herehova S. V. Osvita v zakhidnoukrainskomu rehioni (druga polovyna 40-kh – persha polovyna 50-kh rr. XX st.) [Education in the western Ukrainian region (second half of the 40's - first half of the 50's of the XXth century)]: avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Chernivtsi. 2004. 22 s. [in Ukrainian].
9. Ilnytskyi V., Haliv M. Do istorii diialnosti molodizhnykh ukrainskykh natsionalistychnykh orhanizatsii na Drohobychchyni: nove dokumentalne svidchennia [To the history of youth Ukrainian nationalist organizations in Drohobych: a new documentary evidence]. *Drohobytiskyi kraieznavchyi zbirnyk*. 2015. Spetsvypusk II. S. 475–485 [in Ukrainian].
10. Ilnytskyi V. Drohobytiska okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945–1952 rr.) [Drohobych district of the OUN: structure and leadership (1945–1952)]. *Drohobych: Vymir*, 2009. 368 s.
11. Ilnytskyi V., Kantor N., Batiuk T. Povsiakdenne zhyttia u Drohobytiskomu uchytelskomu instytuti: novyi dokument do istorii (1946–1949) [Everyday life at the Drohobych Teachers' Institute: a new document to history (1946–1949)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istorii*. 2021. Vyp. 6/48. S. 342–364 [in Ukrainian].
12. Ishchuk O. Molodizhni orhanizatsii OUN (1939–1955 pp.). Litopys Ukrainiskoi Povstanskoii Armii. Seriya “Biblioteka”. T. 11 [OUN Youth Organizations (1939–1955 pp.). Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Library series. Vol. 11]. Toronto-Lviv: Vyd-vo “Litopys UPA”, 2011. 941 s. [in Ukrainian].
13. Mashchenko N. Shkilna osvita u Rovenskii oblasti v 1944–1964 rr. [School education in the Rivne region in 1944–1964]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Lutsk. 2018. 264 s. [in Ukrainian].
14. Popp R. Shkilnytstvo Lvivshchyny u pershi poviennni roky [Schooling of Lviv region in the first postwar years]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 1998. Vyp. 1. S. 161–169 [in Ukrainian].
15. Popp R. Osvita v Drohobychi u poviennni period (1944–1953) [Education in Drohobych in the postwar period (1944–1953)]. *Drohobytiskyi kraieznavchyi zbirnyk*. 2011a. Vyp. XIV–XV. S. 400–408 [in Ukrainian].
16. Popp R. Shkilna osvita v Drohobytiskii oblasti u pershi poviennni roky (1944–1953) [School education in the Drohobych region in the first postwar years (1944–1953)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Istorii*. 2011b. Vyp. 28. S. 153–164 [in Ukrainian].
17. Popp R. Poviennne shkilnytstvo u svitli zvitynykh dokumentiv ukrainskoho natsionalistichnoho pidpillia [Postwar schooling in the light of reporting documents of the Ukrainian nationalist underground]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytiskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya: Istorii*. 2020. Vyp. 3/45. S. 168–185 [in Ukrainian].
18. Svorak S. D. Narodna osvita u zakhidnoukrainskomu rehioni: istoriia ta etnopolityka (1944–1964 rr.) [Public education in the western region: history and ethnopolitics (1944–1964)]. Kyiv: Pravda Yaroslavychiv, 1998. 235 s. [in Ukrainian].
19. Starzhets V. I. Borotba radianskoi vlady i ukrainskoho pidpillia za vplyv na osvittii prostir zakhidnykh oblastei URSR u pislavoiennni period (1944–1953 rr.) [The struggle of Soviet power and the Ukrainian underground for influence on the educational space of the western regions of the USSR in the postwar period (1944–1953)]: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Rivne, 2019. 257 s. [in Ukrainian].
20. Sushyk I. V. Stanovlennia systemy osvity na Volyni u 40–50-ti roky XX st. [Formation of the education system in Volyn in the 40–50's of the XX century]. *Aktualni problemy vitchyznianoi ta vsesvitnoi istorii*. 2009. Vyp. 17. S. 92–96 [in Ukrainian].